

ID. SZINNYEI JÓZSEF (1830–1913): HÍRLAPIRODALMUNK 1850–1853

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Mint minden nép, úgy a magyar nemzet történetével is testvérileg van összeforrva irodalma, melynek irányára és jellemére az idő szelleme, eszméi, eseményei koronként befolyást gyakorolnak.¹

A forradalom utáni korszak nemcsak a magyar zsurnalisztikára, de általában irodalmunkra nézve is, szójátékkal élve, méltán kór-szaknak nevezhető. Azon férfiak, kik a hírlapirodalmi küzdőterre léptek ekkor, rendszerezett harcot vívtak egyrészt az abszolutizmus eszközei, másrészt pedig a nemes igyekezetet félreismerő honfiak ellen. Ily körülmények közt nagy önmegtagadásba került jeleseinknek, hogy lealázott anyanyelvünket – a minden áron germanizálni törekvő külföldiek ellenében – az irodalmi téren ne csak fenntartsák, hanem azt folyvást tökélyesítsék.

Éppen zsurnalisztikánknak jutott azon feladat, hogy azon időben – midőn erőszakos elnyomás következtében nyilvános termeinkből kiküszöböltetvén a magyar nyelv, a bürokratikus német elem mindent elkövetett, hogy utolsó menedékünkötől, hírlapirodalmunktól is megfosszon bennünket – hősi kitartással s egyesült erővel harcoljon a naponként megújuló elnyomás ellenében. A szigorú cenzúra következtében publicistáink közül többen egymásután leszorítottak a politikai térről; sőt szépirodalmi lapjainkból nem egy, valamely félreértett élc, vagy szabadabb hangon írt költemény miatt betiltatott vagy felfüggesztetett, a szerkesztő maga szabadságát vesztvén.

Ne csodáljuk tehát, ha a nevezett időközben két politikai lap alig állhatott fenn, sőt csak tengődött.

A pesti szépirodalmi folyóiratok működése ama rövid, de virágzó tavasz után, melyben szépirodalmunk a múlt évtized utószakában szellemi céljainak megközelítése felé oly ifjú, eleven és erőteljes léptekkel haladott, csak forrongó vajúdnak s hamar letűnő kezdeményezésnek, kísérletnek tekinthető, mely határozottabban csak 1853-ban lépett életbe, midőn a tisztult ízlés s érzület alapján iparkodtak felvenni a gyakorlati nemzeti irányt. Az ekkor keletkezett *Szépirodalmi Lapok* minden jelessége mellett is csak rövid fél évig tartá fenn magát; a *Hölgyfutár* nem belbecsének, inkább azon körülménynek köszönhette fennmaradását, hogy legtöbbször jelent meg, s így mindig friss hírekkel szolgált. A szaklapok és időszaki folyóiratokról sem mondhatni kedvezőbbet. A német és szláv lapok ellenben gomba módra teremtek, mert majdnem kivétel nélkül a kormány teremtményei levén, annak érdekeit képviselték. Hírlapirodalmunk négyévi vázlatát törekedtem a rendelkezésemre állott adatokból egybeállítani.

Politikai magyar lapok 1850–1853-ban következők jelentek meg

FIGYELMEZŐ. Megindult 1848. július 19-én Vida Károly szerkesztése és kiadása alatt Pesten. Többször megszakadt életét 1850. január közepén fejezte be erőszakos halállal. Betiltatott, mert „oly hang vagy igazabban szólva, oly rendszeres ellenzék, melyet Vida követett, ki egy

tarthatatlan eszme mellett kiváló makacssággal harcolt, azon időben nem türethetett.” Ha figyelembe vesszük ezen lap forradalom alatti szellemét, irányát s emiatti üldöztetését, a fentebbi indokolásból következtetést vonhatunk, hogy az azt követő időszakban mily sanyarú helyzetbe jutott hírlapirodalmunk. Nyomatott Pesten Kozma Vazulnál, hétfőt kivéve mindennap egy-egy ívrét alakban.

MAGYAR HÍRLAP. Politikai napilap, szerkeszté Szilágyi Ferenc, kiadta Kozma Vazul, 1852. szeptember 3-tól maga a szerkesztő. Megindult 1849. november 15-én. Mint az új kormány közléseire szolgáló lap, annak érdekeit képviselé. Nádaskay Lajos 1849 végétől folytonosan e lap mellett működött mint segédszerkesztő és vezércikkíró, mely minőségben számos politikai és nemzetgazdasági cikket írt. E lap 'Tárcá'-jában szépirodalmi dolgozatokat, rövidebb regényeket, fővárosi és társaséleti szemlét Bulyovszky Gyula tollából, olykor-olykor könyvismertetések is hozott. Érdekessé tették továbbá Bérczy, Dobsa Lajos, Dósa Dániel, Ervin (Pompéry János), Jókai, Obernyik novellái, Jósika brüsszeli levelei, Révész Imrének a protestáns egyházi és iskolai életre vonatkozó külföldi tudósításai, Egressy Gábor széptani cikkei, Gyurits Antal, Kelemen Mór s többek könyvismertetései.

Megjelent Pesten Kozma Vazul nyomdatulajdonos kiadásában, hétfőt kivéve, mindennap reggel, fölió ívnagyságban. 1851. június 2-től Lukács Lászlónál nyomatott, ki hazánkban az első gőzsajtót berendezvén, 1852. október elejétől azon nyomatá e lapot is, mely tisztább, élesebb s szebb nyomtatása által örvendetes haladást mutatott.² 1850. novemberben 1722 példány küldetett szét naponként a pesti postán; 1851 elején a helybeli és vidéki előfizetők száma 2001; a levelezői s köteles vagy hivatalos példányok száma pedig 206 volt. 1852. év végén megszűnt s lett belőle a *Budapesti Hirlap*.

PESTI NAPLÓ. 1850. március 9-én jelent meg először Császár Ferenc től alapítva; szerkesztették: Szenvey József 1850. július utoljáig; augusztusban Récsi Emil; szeptember 1-jén a lap vezetése Bánffy Simonra szállott. 1851. szeptember elején szükségesnek talált felsőbb intézkedés következtében, Császár Ferenc a lap tulajdonosa lenni megszűnvén, kiadása ideiglenesen Emich Gusztávra bízott, szerkesztővé pedig másodszor s a kormány által Récsi Emil egyetemi tanár neveztetett ki. Ez csaknem másfél évi működése után (1851. szeptember 6. – 1853. február 12.) gyengélkedő egészsége és többnemű hivatalos elfoglaltatásai következtében a lap vezetéséről lemondván, Emich Gusztáv – ki ezalatt a lap tulajdonosi jogát is véglegesen megnyerte – kérelme s fölterjesztése következtében szerkesztővé – a katolikus és polgári kormány által – Török János, a magyar gazdasági egyetel egykori ismeretes és munkás titoknok neveztetett ki, s a lap az új szerkesztő neve alatt legelőször 1853. február 13-án jelent meg.

A Pesti Napló, melynek berendezése egészen hasonló volt a nagy politikai lapokéhoz, állandó rovatokkal bírt mind a szépirodalom, mind a tudomány számára. Iránya volt: a hazai alkotmány által biztosított jogoknak mielőbbi tetteges élvezhetését siettetni; a külön népfajok nemzetisége egyenjogúságának tiszteletben tartása mellett a magyar mint sajátunk fölött örködni; a külföldi lapok nyomán s eredeti levelezések által is a lehetőségig hű rajzot adni.

A lap segédszerkesztői s főmunkatársai voltak: Szenvey József, midőn a lap szerkesztésétől visszalépett, dolgozótársa maradt 1857. január 22-én közbejött haláláig; Lévy József mint helyi újdonságíró működött a Pesti Naplónál mígnem 1852-ben a miskolci ref. tanodához tanáruul választott; Pompéry szintén újdonságírói minőségben számos hazafias szellemű buzdító cikkeket közölt a Garay árvák, színházi egyetelk stb. ügyében, ezenkívül több beszélyt is írt e lapba; Falk Miksa, Császár Ferenc felszólítására itt folytatta a Figyelmezőben megkezdett érdekes bécsi leveleket 'kulcs' álnév alatt. Csengery Antal 1851-ben szorgalmasan működött a Bánffy által szerkesztett Pesti Napló hasábjain Kemény Zsigmonddal egyetel, rendszeres támadást kezdve a Bach-féle abszolutisztikus és bürokratikus rendszer ellen, de e hadjárat Bánffaynak a szerkesztői székből való elmozdítását vontta maga után, ki helyett aztán br. Geringer – akkori polgári kormányzó Magyarországon –

önhatalmúlag más szerkesztőt nevezett ki. Szilágyi Virgil 1851-ben pedig egész éven át a lap rendes munkatársa volt. Urházy György, kit 1850. májusban Császár Ferenc a Pesti Napló külföldi rovata mellé hívott föl, különösen Franciaország közéletét kísérte alapos tanulmányal; Récsi Emil közigazgatás, államgazdaszat, pénz- és tanügy szakában, Hunfalvy Pál társadalmi történeti ügyekről írt, Wenzel Gusztáv történeti és törvénykezési, Szokolay István polgári és büntetőjogi, Birányi Ákos ipar-kereskedelmi és közlekedési kérdéseket fejtegette; br. Kemény Zsigmond jeles politikai dolgozataival érdekesíté a lapot, Dósa Dániel Erdély ügyei felett sűrűn vezércikkezett; Greguss Ágost, ki 1852-től a Pesti Napló rendes munkatársa lón, itt közlé dramaturgiai, könyvismertető cikkeit, továbbá mint belmunkatársak Székely József 1850-ben, Bérczy és Halmágyi 1853-ban szintén befolytak a Pesti Napló szerkesztésébe.

A Pesti Naplónak politikai s újdonsági tartalmán kívül volt szépirodalmi és tudományos tárcája, mégpedig állandó. A szépirodalmi tárca, mellőzvé a benne időről időre megjelenő apróbb közleményeket, népismeri, útleirási cikkeket, s rövidebb szépirodalmi dolgozatokat: Benedek József, Beöthy László, Berecz, Bérczy, Brassai, Dósa, Erdélyi, Ervin (Pompéry János), Gyulai, Kelmenfi, Kőváry, Lauka, Lisznyai Lonkay, Ney, Obernyik, Petőfi Júlia, Roboz, Sükey Károly, Székely József és Vahot Imrétől, rendszerint beszélgetések s regényeknek állt nyitva, úm. Jókai Mórtól: 'Varchoniták', 'Fortunatus Imre', 'Kétszarvú ember', 'Egy magyar nábob'; Székely Józseftől a 'Liliputi Tóbiás' (humorisztikus regény), itt jelentek meg, ezeken kívül: Foscolo Hugo regénye: 'Jacopo Ortis utolsó levelei', fordítva Császár által; 'Az Anney-tó és környéke' s 'A szerelem gyermekei' Sue-től, Fekete Soma fordítása után.

De a szépirodalmi tárcát sokkal felülmúlta a tudományos, melynek szervezete s ellátása az erélyes Török Jánosnak volt fő érdeme. A tudományos rovat fő részét a könyvismertetések és bírálatok képezék. Hogy olvasóink lássák, mily tevékenységet fejtett ki akkor e részben a Pesti Napló, csak azt jegyezzük meg, hogy e lap tudományos tárcája 1853. február 13-tól december 31-ig 153 könyvismertetést hozott.

Találunk az ekkori Pesti Naplóban önálló tudományos fejtegetéseket is az élet és művészet s tudomány minden ágából, pl. drámai ügyek Gerőtől (Greguss Ágost), Anglia műipara és gazdaszata Hunfalvy Jánostól, a ruganyos mézgáról Szabó Józseftől; az észak-amerikai államok virágzásáról, a magyar lantosköltészetéről, a brüsszeli statisztikai gyűlésről, elemi tanodákról, nevelésügyi teendőkről stb. A pesti műegylet állandó kiállításáról is havonként adtak jelentések. 1853. júliusban új értekezési ciklust nyitott a Pesti Napló ezen cím alatt: Jeles íróink csarnoka, hol havonként kétszer egy-egy jelesebb magyar író szellemi munkássága s nemzetirodalmi hatása hozatott az olvasóközönség emlékezetébe. Ezen írói arcképek, melyek egyik fő célja volt az akkori szomorú napokban múltunk és jeleseink emlékeinek felelevenítése által lelket, hitet és bizalmat önteni az új nemzedékbe; nagyobb része Greguss Ágost lelkesítő tollából folyt.

Szép ajándékkal kedveskedett a Pesti Napló az olvasóközönségnek a magyar költészet történetében is, hetenként közölve Toldy Ferenc egyetemi előadásai után, mely az 1853/54-i tanév kezdetével nyitott meg.

Megjelent hetenként hatszor estve, 1852. októbertől reggel egy-egy, néha másfél íven, háromszor, 1851-től négyszer hasábozva; alakja 1853. július 1-jével oly tetemesen nagyobbult, hogy ekkor a Pesti Napló – tekintve réjtjét és nyomtatát – nemcsak a magyar, de az egész ausztriai birodalomban megjelenő lapok közt legterjedelmesebb volt. Nyomatott Pesten, Eisenfels, 1850. augusztus 6-tól Eisenfels és Emich, 1852. december 5-től Emich Gusztáv kiadó saját nyomdájában.³ 1850. novemberben naponként szétküldetett a pesti postán 666 példány.

KOLOZSVÁRI LAP. Mint politikai s hetenként négyszer megjelenő közlöny, *Népbarát* című hetenként egyszer megjelenő melléklapjával együtt Makoldi Sámuel szerkesztése alatt; kiadta Tiltsch János könyvtáros. Keletkezett 1850. január 2-án; nyomatott a ref. kollégium betűivel

Kolozsvárott, ívrét alakú egy íven. Politikai híreken kívül kormányi rendeleteket, tudósításokat s magánhirdetéseket is közölt. Megszűnt a melléklap 1850 végével, a főlap 1852. június utolján. Ez volt akkor az egyetlen erdélyi magyar lap, midőn a német s a román literatúra két-két közlönnyel bírt.

„Az eddigi áldozatok – ezek a szerkesztő végszavai –, melyeket ezen egyetlen egy erdélyi magyar hírlap fenntartására tevénk, a tapasztalt pártfoglalással éppen nem állanak egyenlő arányban.” A szerkesztő ellen azonban sok panasz merült fel: hogy lapja megbukásának ő maga volt oka, mert nem találta el az irányt és módot, mely olvasóit kielégítette volna, midőn többet beszélt arról, miként lehet a burgonyavésznek ellentállani, mint a kor politikájáról. Egyik kolozsvári levelező feljajdult imígyen: „Hírlapunk is van, melyből előbb megtudjuk, mi történt Schleswig-Holsteinben, mint vidékünkön vagy a városban; e tekintetben a bécsi lapok több ízben kútforrásainkká levének”. Belőle fejlődött ki a Hetilap.

BUDAPESTI HÍRLAP. Az 1852. május 27-én megjelent sajtórendelet értelmében, a kormány azt határozá, hogy egy valódi magyar hivatalos lap legyen, erre Szilágyi Ferenc kapott kiváltságot, s a Magyar Hírlap, az 1852. év végén megszűnván, 1853. év január 1-jén a hivatalos közlönyül nyilvánított *Budapesti Hírlap* szerkesztését átvette, s a birodalmi jelvényt, a kétfejű sast, a lap homlokára tűzvé, megindítá. Munkatársa volt: Bulyovszky Gyula, Birányi Ákos, Nádaskay, Vértey. Rendes levelezők Bécs, London, Párizs és Konstantinápolyból.

A Budapesti Hírlapnak ugyan sem szépirodalmi sem tudományos tárcái – már csak ritkán előfordulásoknál fogva is – nem állták ki a versenyt a Pesti Napló hasonnemű rovataival; de mindamelllett becsesebb részét képezték a lapnak. Athenaeum cím alatti tudományos rovatában, bár nem oly pontosan és gyakran, mint ígérve volt (mert sokszor több héten keresztül semmi Athenaeum sem mutatkozott), könyvismertetések, könyvészeti jelentések, egyes részint eredeti, részint külföldi lapokból kivont tudományos cikkek, történelmi és országismei vázlatok, stb. jelentek meg. A tárca hozott fővárosi és társaséleti szemléket, egyes beszélyeket, de sokkal gyéreb, mint előde, a Magyar Hírlap.

1853. június 2-től a főlaphoz egy melléklap csatoltatott *Napi Tudósító*⁴ címmel, szerkeszték Birányi Ákos és Bulyovszky Gyula; tartalmát képezék bel- és külföldi hírek, Budapest helyi érdekeire vonatkozó tudósítások, városi hivatalos jelentések, intézetek, megérkezett s elutazott idegenek, a Budapesten meghaltak jegyzéke, közlekedési, áruforgalmi, sorshúzási jelentések, magyar és német színlapok, a pesti piaci árak, a bécsi börze pénzkelete, gabonaárak, időkimutatási, naptári s csillagászati jegyzetek, magyar és német hirdetések. E lap, mely a főváros helybeli érdekeit képviselé, s mint ilyen a magyar hírlapirodalomban úgy szólva legelső kísérlet volt, igen érezhető hiányt pótol. Gonddal és változtatatosan volt szerkesztve.

Megjelent a főlap Pesten hetenként hatszor egy-egy négyhasábos nagy fólió íven, melyet a hivatalos hirdetések többnyire fél ívvel szaporítottak, nyomatta Lukács László gőzsajtón (1–307. sz., 1722 lap). A melléklap, kivéve az egyházi négy legfőbb ünnepet (karácsony, húsvét- és pünkösd első napját és úrnapi szent ünnepet), minden nap délután 4 órakor negyedré, háromhasábos fél íven adatott ki. Az utóbbi megszűnt, miután a szerkesztőség áldozatai mellett sem tarthatá fenn magát, 1853 végével.⁵

MAGYAR SZÁMŰZÖTTEK LAPJA. E rovatba tartozik a *Magyar Száműzöttek Lapja* című politikai lap is, melyet Kornis Károly szerkesztett Amerikában, NewYorkban 1853-tól. Ebből azonban csak néhány szám jelenhetett meg, s darabja 5 centért árultatott.⁶

Szépirodalmi és divatlapok ezen négy évben

HÖLGYFUTÁR. KOZLÖNY AZ IRODALOM, TÁRSASÉLET, MŰVÉSZET ÉS DIVAT KÖRÉBŐL. 1849. november 15-én Nagy Ignác tulajdonos-szerkesztő által alapítva, kiadta Kozma Vazul, 1850. júliustól Lukács László, 1853-ban ismét Kozma Vazul, Pesten.

A forradalom után, Nagy Ignác volt az, ki a kényes körülmények és politikai előítéletek dacára először lépett ki az irodalmi térre, s képviselvé akkor munkásság és szenvedés közt, hazafias szellemben a magyar irodalom és nemzetiség érdekeit. Az írói erők szét lévén szórva Nagy Ignác több hónapig egyedül látta el dolgozatokkal a lapot. Nagy érdeme az, hogy ez időszakban a szépirodalom élére lépett, s ha néha tévedett a kezdők bevezetésében, de több, most már nem jelentéktelen írói erőt kizárólag az ő ápoló pártfogásának köszönhetni. A Hölgyfutár, az ő gyakori Vidéki levelein, Dongóján és mindennapi, Nemzeti Színházán kívül bírt még egy valódi életbe vágó napi és sokat olvasott rovattal s ez a Hírharang volt.

1850-ben Szilágyi Sándor volt a lap segédszerkesztője. 1852. júliusban Tóth Kálmán hivatott fel a segédszerkesztői állomásra. A szerkesztő betegeskedése alatt Berecz Károly is állandó s belmunkatársa volt a Hölgyfutárnak.

Hogy az akkori szigorú sajtóviszonyok közt mennyit kellett egy szerkesztőnek kiállani, megítélhetjük a következő idézetekből is: „A Hölgyfutár szerkesztője Nagy Ignác tegnap óta fogságban van; Tóth Kálmán egy verséért (A Huszár család) 3 hónapi porkoláb fogságra ítéltetett,⁷ szeptember 12-én azonban Nagy Ignác szabadon bocsátattott. A kiadó Kozma Vazul szerkesztővel együtt értesítik a lap előfizetőit, hogy a Hölgyfutár kiadása 3 hónapra, vagyis május 12-ig, felfüggesztetett.” A lap azonban a katolikus és polgári kormány engedélye következtében március 5-én újra megjelent.

Az e lapba dolgozó fiatal emberek száma napról napra növekedett, s az 1850-i Pesti Röpívek újdondásza imigyen szórta élceit ezen kezdők ellen: „Ha a közelebbi két hónapban kijött számait... a Vallér, Szombathelyi, Endymion, Mezei, Vértesi, Dorombos, Márki, Rém Elek, Mike, Nyilas, Eri et compagnie irkafirkáit tekintjük, Kövessy Kálmán király lehetne köztök és a Honművész, Közlemények boldogult közlegényei legalábbis tábornokok. De mindez nem elég; számuk és termékenységek iszonyúan növekszik. Minden nap egy-egy új áll elő, s minden héten hatszor gyalázzák meg a magyar költészetet. Nincs könyörület, nincs kegyelem. Mindennap egy-egy új! Minden héten hatszor. Jó, hogy vasárnap legalább imádkozhatunk.” Különben sok jeleseink nevével találkozunk e lap hasábjain, kik részint a múltban, részint később alapíták meg jó hitelőket.

Megjelent négy év alatt a Hölgyfutárban egy eredeti s hét külföldi regény, négy eredeti szindarab, 200 eredeti beszély, 400 eredeti költemény, ezenkívül számtalan apró humoreszk és vegyes tárcacikk. Közreműködtek pedig ezen négy év alatt összesen százhatvannégyen.

Megjelent a Hölgyfutár, ünnep- és vasárnapot kivéve, minden nap délután egy negyedrért kéthasábos, 1851-től háromhasábos fél íven. 1853-ban a rendes hölgydivatképeken s egyéb műmellékleteken kívül, minden szombaton hozott a Hírharang sorai között tréfás fametszvényeket is. Nyomatott 1850 első felében Kozma Vazulnál, júliustól Lukács Lászlónál, 1853-ban Beimel J. és Kozma Vazulnál.⁸ 1850. novemberben szétküldetett a pesti postán naponként 403 példány.

CSOKONAI LAPOK. *Szépirodalom és társasélet közlönye*; tulajdonos szerkesztők: Oláh Károly és Orbán Pető, az utóbbi azonban a lapot megszüntéig egyedül szerkesztette; alapították Debrecenben 1850. július 3-án. A szerkesztők programjukban következő szavakkal léptek a közönség elé: „A lélek, mely édes odaolvadással csügg Csokonai remekművein, az emlékezet, mely a nagy költő nevét dalaival együtt a nép lelkében örökíté: hangosan követelik, hogy Csokonainak, a magyar költészet előbajnoka és fölkenntjének magas szelleme, azon rideg vas piramison kívül, melyet honfiai a mulandóság porára emeltek, irodalmi emlékekben is dicsőíttessék. És egyfelől az erkölcsi kötelesség meleg érzete, másrészt a magyar szépirodalom emelése iránti őszinte buzgalom hívott bennünket azon határozatra: hogy most, midőn a nemzet közszelleme, mely kivált a legújabb idő előtt nyelvében,

költészetében kereste és táplálta üdvét, tartotta fenn erejét, dicsőségét, ellenállhatlan hatalmas súlya alatt megrázkódott: jelen szépirodalmi lap megindításához fogjunk. Nyelvében él és hal a nemzet.”

Azonban e lap, noha elég izletesen, a kor igényeihez alkalmazottan és különösen szabad szellemben szerkesztetett, alig negyedévi fennállása után október 5-én részvéthiány miatt megszűnni kényszerült, mire egy akkori lap méltán jegyzé meg: „Ez annál sajnósb, mivel bizony Debrecen maga is fönn tarthatta volna e lapot. Ha így buzgunk saját ügyeink mellett, úgy a Miatyánkból is bátran kihagyhatjuk a mindennapi kenyeret és tegyük helyette inkább: sült verebet.”

Mint kuriózumot említék fel, hogy ezen lapot, egy ottani kegyesrendi pap cenzurálta, minek következtében a 3. szám le is foglaltatott.

Szépirodalmi tartalmán kívül rendes rovata volt: debreceni napló, fővárosi élet és vidéki élet. Megjelent hetenként kétszer, szerdán és szombaton egy-egy tömött kéthasábos íven negyedréten. Nyomatott Debrecen városa könyvnyomdájában 29 szám 220 lap.⁹

PESTI RÖPÍVEK. MAGYAR IRÓK FÜZETEI, A SZÉPIRODALOM, TÁRSASÉLET ÉS DIVAT KÖRÉBŐL. Szerkesztő Szilágyi Sándor, kiadó Kozma Vazul. Megindult 1850. október 6-án és 10. száma – mely december 8-án *Pesti Ivek* cím alatt jelent meg – volt az utolsó, miután a 11. számmal a lap is letiltatott.

„A Pesti Röpíveket – ezt írta a Pesti Napló akkori szemleírója – hidegen fogadá a közönség, mert a helyet, melyet egy szépirodalmi lapnak akkori viszonyok között betöltenie kelle, semmi tekintetben sem tölté be. Tapintat nélkül összehalmozott cikkei, tárcájának ízetlen elméncségek, nem arra valók, hogy a lapnak közkedvességet szerezzenek, a jobb ízlést úgy a művészet s irodalom kifejlődését terjesszék! Néhány jobb tollból eredt cikkei oly kevés összhangzásban voltak az egészhez, mint csinos arabeszkek vakolatlan ház falán! Tiszta felfogást s tárgyavatottságot tanúsító bírálati sehogysem illettek e lap hasábjaira. S szinte nevetséges volt oly laptól a Hölgyfutár poetái ellen kikelést hallanunk, melyben hasonló költői remeket olvasni nem volt szinte ritkaság.”

Rovatai voltak: Iránycikkek, novellák és költemények, társaséleti szemle, irodalmi élet (könyvismertetés), Nemzeti Színház, mozaik, külföldi hírek s vidéki tudósítások. Költeményeket írtak belé többi között: Arany, Berecz, Erdélyi, Garai, Gyulai, Lauka, Sükei, Szász Károly, Tompa, Tóth Ende, Tóth Kálmán, Vajda János és Zalár; novellákat: Sajó (Jókai Mór) s Madarassy Klotilda, humoreszket: Bernát Gáspár, Kaján Ábel (Pákh Albert), Lauka, Székely József és Vas Gereben.

Megjelent minden vasárnap két íven, rózsaszínű borítékban, nyolcadrét finom velinen, havonként egy párizsi divatképpel. Nyomtatta Kozma Vazul Pesten, 1–10. szám, 320 lap.¹⁰ 1850. novemberben szétküldetett a pesti postán naponként 260 példány.

ÉRTESÍTŐ. Szilágyi Virgil szerkesztése alatt 1852. február 3-án jelent meg az *Értesítő* című irodalmi, művészeti, ipar és kereskedelmi lap első száma. E lap kétnemű érdeket képviselt: a szellemi műveltséget s az anyagi jólétet; s annyiból örvendetes volt e két különszerűségnek egy lapban egyesülése, mert mindegyik irány barátjának alkalmat nyitott a másikkal megbarátkozásra. A lapok irányai addig oly egyoldalúak és kizárók voltak, hogy ily orgánumát a kiegyenlítésnek méltán pártfogásába vehette volna a közönség: s annál inkább, mert a lap csinos s olcsó kiállítása mellett, jó tapintattal kezeltetvén, mindkettőnek képes volt szolgálni s ezt tenni akarta is. Itt olvassuk a szerkesztőnek 'Hazánk és Fiume' című hosszabb közigazgatási tárgyalását, Szontagh G. cikkelyét 'A polgárisodás reformja korunkban' Nendtvich Károly természettani leveleit és Hunfalvy Pál közigazgatási rapszódiaját a közlekedésről; míg a humanisztikait Erdélyi János irodalmi levelei; Henszlmann műtörténeti értekezése „a képzőművészetek fejlődéséről” az új német dráma bírálati története, Székely József tanulmányai Shakespeare szonettjeiről, Kazinczy Gábor irodalmi cikkelye a magyar emlékirókról, néhány szép költemény Aranytól, Tompától és Pap Endre maradványaiból; több

jó irodalmi és tanulságos színházi bírálat képviselék. Egressy Benjámín életrajza azon óhajást költé bennünk, bár több művészeinknek jutnának csak ily biográfusai is. Közreműködtek még: Bánffay Simon, Császár Ferenc, Csengery, Czuczor, Fáy, Fényes, Gyulai, Hetényi János, br. Kemény Zsigmond, Kőváry László, Lévy József, Pákh Albert stb.

„Mindennek dacára az Értesítő nem bírta a közönség rokonszenvét megnyerni – írta a Pesti Napló szemleírója –, minek oka lehetett az, hogy a szerkesztő irodalmi neve nemigen vala ismeretes, s mert lapja oly amfibiumi természetű volt, miszerint dacára alaposan írt értekezéseinek sem az ipar, kereskedés, státuszgazdász, sem a tudomány, szépirodalom, művészet barátait nem elégítheték ki tökéletesen, miután határozottan s kizárólag egyiknek érdekét sem képviselék. A tudomány és szépirodalomra nézve Kazinczy Gábor jelentéken ligája akará e lapot orgánumául felhasználni, s innét az, hogy a legmagasabb követelésű, semmi kíméletet nem ismerő, rideg lapidáris műkritika itt ütötte fel főhadiszállását. Azonban csakhamar felhagyott kemény manőverezésével – az Értesítő *Budapesti Viszhang* című tisztán szépirodalmi divatlappá alakulván át.”

Megjelent az Értesítő minden kedden, csütörtökön és szombaton délelőtt egy-egy negyedrért nagy íven.¹¹ Megszűnt 1852. április végén a 38. számmal.

BUDAPESTI VISZHANG, AZ ÉLET ÉS IRODALOM KÖRÉBŐL. Szerkeszté Szilágyi Virgil, kiadta (1852. júliustól) Lukács László Pesten. Megindult 1852. május 1-jén. Az Értesítőből átalakult lap a reál irány mellőzésével, némi közgazdászati érdekű napi híreken s cikkeken kívül kizárólag a szépművészetrel és társasérettel foglalkozott; célja tisztább, rendeltetése határozottabb lett. A közmíveltségbe vágó cikkelyek, beszélyek, költemények és tarka s elég érdekes Tárca tették az állandó rovatokat, melyek utóbbikának viszont: Napi kérdések, Irodalmi élet, Nemzeti Színház, Levelezés, hírek tették tartalmát. A dolgozótársak közt az említett változás óta br. Kemény Zsigmond tűnik fel, ki legszellemdúsabb, az életben és tudományban legtájékozottabb íróink közé tartozott. A lap segédszerkesztője volt 1852-ben Szilágyi Sándor; munkatársai pedig következőképp sorakoztak: beszélyeket és humoreszkeket írt Abonyi, Asmodi, Balázs Sándor, Bérczy Károly, Bernáth Gáspár, Bodossy Gyula, Bulcsu Károly, Császár Ferenc, Degré Alajos, Dobsa Lajos, Gámán Zsigmond, Győrffy Gyula, Halmágyi Sándor, Hosszufalusi Kálmán (Száva), Kelemen Mór, br. Kemény Zsigmond, Kiss László, Lauka, Lévai, Obernyik, Orbán Pető, Roboz, Szathmáry Károly (Kucsuk), Szilágyi Sándor, Szilágyi Virgil, Szöllősi Benő, Tassi Ede és Vadnai Károly, Kaján Ábel (Pákh Albert), Szinnyei József; költeményeket írtak: Arany, Bozzai Pál, Bulcsu Károly, Császár Ferenc, Erdélyi János, Flóra, Garay János, Győrffy, Gyulai, Lauka, Lévai, Lisznyai, Losonczy, Mentovich, Nyilas, Petőfi Sándor (hátrahagyott verseiből), Orbán Pető, Örömhegyi, Pap Gábor, Sükei Károly, Szász Károly, Székely József, Szelestey, Tompa, Tóth Kálmán, Vachott Sándor, Vajda János, Vecsey Sándor és Zalár; irodalmi s vegyes cikkeket: Alpár, Balázs Sándor, Bánffai Simon, Császár Ferenc, Gámán Zsigmond, Gyulai Pál, P. Horváth Miklós, Kelemen Mór, Lonkai Antal, Majer Károly, Pákh Albert, Pataky Ferenc, Repiczky János, Roboz, Szilágyi Sándor, Szilágyi Virgil és Vályi Károly.

A Budapesti Viszhang a Délibábba olvadt, „hogy – saját kifejezése szerint – miután hat szépirodalmi folyóiratot folytonos oly munkálatokkal ellátni, melyek a művelt magyar közönség legmagasabb igényeinek megfeleljenek, szinte lehetlen, áldozatot hozzon az irodalomnak, mint hozott a múlt évben, midőn megindult, s hogy előfizetőinek a legjobb magyar szépirodalmi folyóiratot küldhesse meg...”.

Megjelent a Budapesti Viszhang hetenként egyszer, vasárnap két és fél íven borítékosan nagy negyedrértben finom velinen, minden hóban egy műmelléklettel és egy párizsi divatképpel; 1853-ban kétszer jelent meg hetenként másfél íven: vasárnap és csütörtökön reggel, de kevesebb változatossággal és gondossággal vala ekkor szerkesztve. Nyomatott Kozmánál, 1852. júliustól Lukács Lászlónál. 1852: 1–8. sz. és 1–26. sz. 680 lap, 1853: 1–29. szám 348 lap.¹² Megszűnt 1853. április 10-én.

CSALÁDI LAPOK. TUDOMÁNYOS ÉS SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT. A VALLÁS-ERKÖLCSI MŰVELTSÉG S KATH. HITÉLET EMELÉSÉRE; Klezso József szerkesztése alatt kiadta a jó és olcsó könyvkiadó társulat Pesten. Gr. Károlyi István a *Családi Lapok* megindítására 500 frt-ot ajándékozott, sőt azt később is nagylelkűleg segélte. Megindult 1852. április 15-én fél havi füzetekben. A jó és olcsó könyvkiadó társaság, mely tagjai feladatául tűzte a többek között, hogy katolikus szellemű természetrajzot írjanak, e lapot is tisztán katolikus szellemben indította meg. Tarka és érdekes álló rovatai voltak: Szemle az élet, iskola, irodalom és művészet terén; Egyházi élet, Tanítási és nevelési ügy, Irodalom, Művészet.

Megjelent havonként kétszer, legalább 3 ívnyi nyolcadrét füzetekben, kék borítékban, koronkint fametszetek vagy könyomatok kíséretében, a kiállítás ízletes volt; nyomtatott Emich Gusztávnál 1852. I. 1–6 sz., 328 lap. II. 1–12 sz. 604 lap; 1853. I. 1–12 szám 615 lap.¹³

SZÉPIRODALMI LAPOK. *Értekezések, novellák költemények, bírálatok*. Tárca: irodalmi, művészeti és társaséleti szemle. Kiadótulajdonos: Emich Gusztáv; felelős szerkesztő Pákh Albert, szerkesztőtárs Gyulai Pál. Keletkezett 1853. január 2-án Pesten. A szerkesztője már előfizetési programjában nyíltan bevallja, hogy a súlyt nem annyira tárgyakba, mint a szellembé akarja fektetni, s hogy mint sok vállalatnak, mit elődeink lehetetlennek tartottak, úgy be fog következni komoly irodalmunk ideje is, melyhez e lapok átmeneti hídul kívántak szolgálni; és továbbá, hogy: „a pajtáskodásnak mint az irodalom egyik emésztő metelyének tér nem engedtetik, hanem irodalmi hang fog uralkodni mindenkor e lap hasábjain.” És ha áttekintjük e lap félévi folyamát, valóban dicsérnünk kell irányának a kijelentett programhozi folytonosan szigorú ragaszkodását, mely szülte aztán azt, hogy ezen szépirodalmi lapunk valóban irodalmi jellemet fejtett ki; s öntudatosan vitte a lobogót azon nemes cél felé, mely nemzeti irodalmunk egyik komoly feltéte, hogy ne csak olvassunk, de okuljunk is, hogy ne csak ízlésre hassunk, hanem ezen át az észre is, hazai nemzeti életünknek pozitív hasznára.

A szerkesztő előrajza végsoraiban bővebben fejté ki lapja feladatát, midőn így szólott a közönséghez: „Nem tűztük ki ugyan feladatunkul, kiválólag hölgyek számára írni cikkeinket, de régen meg vagyunk győződve, miképp ama valódi felfedezői buzgalommal előadatni szokott örökös szerelmi problémafejtetések, kalandvadászatok és szépítő szerek lajstromozásán kívül, hölgyeink nagybecsű figyelmét az élet egyéb viszonyainak tárgyalásával sokkal nagyobb mértékben fog lehetni megnyernünk. Végül hisszük, hogy minden családfő, ki tanulságos és élvezetes olvasmányt akar nyújtani családjá körének, lapjainkban fel fogja ezt találni, még pedig úgy, hogy a serdülő nemzedék elől sem fog kellenie azt soha zár alatt tartania.”

E lapok tartamát tevék: 1) Értekezések tudományos és művészeti tárgyak felett, e szakba tartozó korszerű indítványok, ismertetések, bírálatok. 2) Novellák, elbeszélések, humoreszkek. Irodalmi s művészeti élet- és jellemrajzok. Közlemények a természet, történelem s társasélet köréből, épp oly tanulságos, mint kedélynemesítő modorban. 3) Költemények, szigorúan megválogatva. 4) Változatos és élénk tárca, melynek tárgyai voltak: a) a budapesti társaséleti, irodalmi s művészeti mozgalmak; b) a vidéki élet hasonnemű mozzanatai; c) a Nemzeti Színház előadásainak minden pártnézeten felül álló, részrehajlatlan műbírálati, szintúgy a többi budapesti színházak jelentékenyebb tüneményeinek rövid ismertetései; d) az akadémia s egyéb tudományos és művészeti intézetek, közhasznú egyletek működéseinek folytonos szemmel tartása. 5) A magyar irodalom újabb termékeinek, hazai műtárgyaknak ismertetései. 6) A külföldi szépirodalmi s művészeti újabb jelenségek folytonos és tanulságos naplója.

A prózai részt írták: gr. Andrassy Manó, Atádi Vilmos, Bérczy Károly, Brassai (kinek Canus álnév alatt írt opera- és zenebírálati még most is utól nem ért példányokként ragyognak irodalmunkban), Csengery Antal, Degré Alajos, Gyulai, Hunfalvy János, Hunfalvy Pál, Irinyi József, Kaján Ábel (Pákh Albert), Kazinczy Gábor, br. Kemény Zsigmond, Kertbeny, Lauka, Samarjay, Sükey Károly, Szabó Károly, Urházy György, Vályi Károly,

Zsámbokréti Gyula; a költő részt: Arany, Beöthy Zsigmond, Erdélyi János, Gyulai, Iduna, Kriza János, Petőfi (hátramaradt költeményeiből), Szabó Károly, Szász Károly, Szeberényi Lajos, Sükey Károly és Vecsey Sándor.

A Szépirodalmi Lapok csaknem minden száma hozott egy-egy mélyebbre ható értekezést a szépirodalom, irodalom, népiismeret stb. mezején; a színházi előadások, hangversenyek s egyéb mutatványokról közölt jelentései többnyire avatottsággal s vidor elevenséggel voltak írva; újabban megjelent magyar könyvek – szépirodalmiak – valóban csodálatos részrehajlatlansággal bíráltattak, úgyhogy most is haszonnal és gyönyörrel lehet forgatni lapjait.

Megjelent hetenként kétszer kéthasábos egy-egy legnagyobb nyolcadrét íven, párizsi divatképekkel; nyomtatott Emich Gusztávnál 1853. I. felében 1–52. sz., 832 lap.¹⁴ Kb. 500-ra ment az előfizetők száma, minek egyik fő oka az lehetett, hogy az év utolsó napjaiban, midőn az akkori csekély számú olvasóközönség már más lapokhoz csatlakozott, későn érkezvén felsőbb helyről a kiadhatási engedély, a lap megindulása is rögtönözve történt. A szerkesztő személyes viszonyai miatt a szerkesztésről lemondván, a lap az első fél év végével, az irodalom kárára, végképp megszűnt, s az előfizetők nagyobb része a Délibábhoz csatlakozott.

DÉLIBÁB. Nemzeti színházi lap, felelős szerkesztő és kiadó Tolnai Festetics Leó, szerkesztőtárs Jókai Mór. Keletkezett 1853. január 2-án Pesten. Az első szám hozta a szerkesztők rövid előszavát, melyben megemlék, hogy midőn lapjuk fölé az irodalom és művészet neveit kitűzik, oly kincset vevék kezükbe nemzeti létünknek, miknek fönntartása erős kötelesség, de teljesítése a legtisztább öröm, „s lehet – mondja a szerkesztőség –, hogy kincseink, gazdagabb szomszédokhoz hasonlítva magunkat, összegyűjtötte is szegényül hagynak bennünket, de tudunk jó, hogy e kevés – mindenünk; s az előszertet sajátunk iránt minket meg nem szégyenít. Öröm és tisztelet ünnepe leend ránk nézve minden nap, melyben közönségünk előtt megjelenünk, s nem feledjük soha, hogy e hely, melynek küszöbét átléptük, szentély, melyen belől vígság és küzdelmek szavai hallhatók lesznek ugyan, de botrányé és szenvedélyé soha.”

Tartalmát tevék: I. Irány- és esztétikai cikkek: Bulcsu Károly, Csengery Antal, Egressy Gábor, Kőváry László, Ney Ferenc, Orlay és Samarjay Károlytól. – II. Beszélyek, életképek, történeti korrajzok: Bérczy Károly, Czako Zsigmond (Szt. László, történelmi rajz 5 felv.), Degré, Dobsa, Dósa Dániel, Győri Vilmos, Gyulai, Jókai, br. Kemény Zsigmond, Komáromy Ferenc, Lauka, Obernyik, Szathmáry Károly, Szilágyi Sándor, Vadnai, Vályi Károly, Vas Gereben és Vecsei Sándortól. – III. Versek, balladák és költői beszélyek. – IV. Utazási naplók és levelek. – V. Történeti, művészeti életrajzok és régiségek. – VI. Nemzeti színházi ügyek. – VII. Műbírálati rovat. – VIII. Tarka képek, nagyobb része Jókai tollából. – IX. Budapesti hírek. – X. Külföldi színészet és országjárás. – XI. Vidéki szemle. – XII. Irodalmi értesítések, felszólítások, kérelmek. – XIII. Szerkesztői értesítő, hivatalos nyilatkozatok és cáfolatok.

A Délibáb, szépirodalmi tartalmát tekintve, a jobb lapok közé sorolandó. Költeményei s beszélyei között találtak szép számmal, melyek a hírlapi dicsőséget túlélendik. A Délibáb egyszersmind a Nemzeti Színház hivatalos közlönye lévén, mint ilyen a színpadra került új darabokról s a fellépett művészekről hozott részletesebb s néha bírálati jelentéseket. Figyelemmel kísérte a vidéki színészetet is. Közkedvességét leginkább főmunkatársa s tulajdonképpeni szerkesztője Jókai Mór eleven képzelmenek s tetszetes előadásának tulajdoníthatni.

Megjelent minden vasárnapon két nyolcadrét ívben finom velinen piros borítékkal ellátva 1853. I. 1–26. sz., 844 lap. II. 1–26. sz., 834 lap, több arckép, színpadi jelmezkép és párizsi divatképpel; nyomtatta Emich Gusztáv.¹⁵ A Délibábnak eleinte 800 előfizetője volt; az első év vége felé azonban ezek száma nagyon leolvadt, s az előfizetők a lap megszűnte után a Hölgyfutárral kárpótoltattak.

DIVATCSARNOK. *Tudományos, szépirodalmi, művészeti és divatközlöny*. 1853. április 3-án alapítá Császár Ferenc mint tulajdonos-szerkesztő; kiadta Müller Emil Pesten. A lap irányát következő szavakban tolmácsolja maga a szerkesztő: „Szent áhitattal fogok csüggni nemzetem azon eredeti nemes sajátságain, melyeket hosszú ittléte óta, annyi vihar között, szerencsésen megőrze, s anélkül, hogy lapomban az ősi ereklyére legparányibb szeplőt vetni hagynék, iparkodni fogok: annak hasábjait a művészet, szép tudományok és művelt társalgás csarnokává tenni, melyből számúzve maradjon minden, mi az illedelmet, főleg pedig a női szemérmét, s általában azon szabályokat, melyeket a „jó nevelés” önmagától szokott önmagának felállítani, csak távolról is sérthetné. Ez irányt hűségesen, szilárdan követvén: remélem, meg fogom legalább közelíthetni azon célt, melyet lapom által részben szintén elérni óhajtok: megszüntetni, ti. azon itt-ott most is mutatkozó előítéletet, hogy a mi gyönyörű magyar nyelvünk épp oly kevésbé alkalmas a tudományoknak kellemes modorban előadására s a csínnal társalgásra, mint romlatlan lelkünk s ép erős kedélyünk a művelődésre...”

Tartalmát tevék – az előrajz szerint – kirekesztve minden politikát és „egélytant”: 1) Értekezések, a) történelem és rokon tudományokból, mint életírások, utazások, emlékezetek stb.; b) a természettan és természettörténet egész köréből; c) a görög-római s egyéb régi népek mitológiájából; d) a nyelvészet, bölcsészet, különösen az esztétika és erkölcsstanból; e) a szépművészetek és ipartan széles mezejéről; a földirat, statisztika, gazdaszat s idevonatkozó ismeretek mezejéről – mindezek a lap céljának megfelelőleg előadva. 2) Költemények, verses vagy prózai alakban, a költészet minden nemei- s fajaiból mint: novellák, beszélek, mondák, regék, regények, mesék stb. 3) Életképek, vagyis a különféle népek közéleti szokásaik, ünnepies szertartásaik, családi s társalgási viszonyaik, viseletök stb. ismertetése, értekező cikkek- vagy levelezésekben. 4) Itészetek, azaz rövidebb vagy hosszabb ismertetései a bárhol és bármily nyelven megjelenő könyveknek; vagy a tudományok szépművészet, ipartan, gazdaszat stb. körébe tartozó felfedezéseknek; bírálata a színházi előadásoknak az egész birodalomból, különálló cikkek és levelezésekben. 5) Író- és művészetet vagyis az irodalmat és művészetet s általában e lapok olvasóit érdeklő nevezetes írói vagy művészi egyéniségek ismertetése. 6) Hírek, levelezések, s rokon rövid értesítések a budapesti, birodalmi vagy külföldi eseményekről. 7) Divatvilág azaz: tudósítások a helybeli, bécsi, párizsi stb. divatokról. 8) Képek: havonként két divatkép, s határozatlan időben más arc-, táj-, zsánerképek s rokon műmellékletek. 9) Jelentések: felsőbbleg engedélyezett társulatok, egyletek, akadémiák, kaszinók stb. üléseiről, hangversenyek, színi és egyéb művészi mutatványok s előadásokról. 10) Hirdetmények az irodalom, szépművészetek, divat- és iparvilág mindennemű termékeiről, cikkeiről, áruiról stb. a lapba nyomtatva vagy mellékletképp.

A beszéleket írták: Berecz Károly, Császár, Csatáry Ottó, Degré Alajos, Hegedűs Lajos, Kelemen Mór, Kiss László és Vadnai Károly; humoreszkeket: Bernát Gáspár és Dienes Lajos; költeményeket: Balogh Zoltán, Berecz Károly, Császár Ferenc, Ferenczy Teréz, Flóra, Garay, Kiss László, Lisznyai Kálmán, Mentovich, Ney, Nyilas Samu, Repiczky János, Szász Károly, Szelestey, Szemere, Vadnai Károly, Vecsey Sándor és Vöröss Miklós; vegyes cikkeket: Brassai, Császár, Csatáry Ottó, Kubinyi Ágost, Lonkay Antal, Podmaniczky Frigyes, Szvorényi és Télyfy János.

Megjelent minden vasárnap és csütörtökön lila borítékban nyolcadrét másfél íven, finom velinen, legújabb párizsi divatképek s egyéb műmellékletekkel; nyomtatta Müller Emil 1853-ban, 1–78 sz. 1592 lap.¹⁶

Egyházi lapok

RELIGIO, EGYHÁZI ÉS IRODALMI FOLYÓIRAT.¹⁷ Danielik János egri kanonok, ki 1849. július 1-én a lap tulajdonosa lón, szerkesztősége s kiadása mellett a Religio némi fennakadás után

1850 újjévkor újra megindult. Mint segédszerkesztő Ráth József működött e lapnál. A lap tartalmát illetőleg – a szerkesztő szavaiként – mint központi orgánium hasábjain majd minden honi egyházi irodalmi kapacitások találkoztak; itt az egyházi vagy az egyházat és teológiát bármily szempontból érdeklő világirodalmi termékek becsük szerint bemutatattak; a bel- és külföldi egyházi élet minden tüneményei visszatükröztek. Egyes rovatai voltak: értekezések, levelezések, egyházi tudósítások, politikai szemle (ez később kimaradt), irodalom, vegyesek. Az egyházi élet mozzanatait mind a múltra, mind a jelenre nézve éber figyelemmel kíséré, s ha tekintetbe vesszük határozottan kijelölt szempontját, mondhatjuk, hogy (kivált könyvek ismertetésében) elég elfogulatlanul. Hasábjain több egyetemi hittudománykari tanár munkái, a szerkesztő becses irodalmi cikkei és Haas Károly érdekes történelmi ismertetései jelentek meg.

Közreműködtek e lapnál: Benőfi Soma, Csajághi Sándor, Feigel Pál, Grúsz Sándor, Györgyeni, Kádas Rudolf, Klezsó, Koller János, Kovács József, Kovách M. Antal, Kovács Pál, Köves János, Kronperger, Kubriczky András, Márki József, Paulovics Lázár, Szabóky Adolf, Szilassy János, Tölhi, Vezlerle Gáspár és Zerich Tivadar.

Megjelent hetenként háromszor, kedden, csütörtökön és vasárnap egy-egy íven kéthasábos nagy negyedréiben; nyomtatott Pesten Lukács Lászlónál 1850. I. 1–76 sz. 632 lap, II. 1–78 szám 632 l., 1851. I. 1–74 sz. 622 lap (1851. január végén kormányilag betiltatván, 1852 végéig nem jelent meg), 1853-ban kiadta s nyomtatta Emich Gusztáv I. 1–76 sz. 608 lap. II. 1–75 sz. 604 lap.¹⁸ 1850. októberben szétküldetett a pesti postán 850 példány.

KATHOLIKUS NÉPLAP. Megindult 1848. júliussal; kiadta a jó és olcsó könyvkiadótársulat Pesten. Szerkesztették: 1850 első félévben Majer István, a második félév első kilenc számát Szabó Imre, a 10. számtól 55-ig és 1850-től – 53-ig Blümelhuber Ferenc, papnöveldei tanulmányi igazgató.

A többek közt közreműködtek e lapnál: Beély Fidel, Benőfi Soma, Berecz Imre, Bodroghy János, Daniss, Éder Ferenc, Fábíán Ambrus, Fekete János, Fekete Mátyás, Fellner Antal, Fogarassy Mihály, Fojtényi, Frecska Alajos, Garay Alajos, Huszár Károly, Jaczkó Károly, Jáky Ferenc, Kazmérfi Antal, Klezsó, Knauz Nándor, Lakatos Pál, Markus Henrik, Nyulassy Antal, Scharnbek János, Sujánszky Antal, Szalay Antal és Vezlerle Gáspár.

Megjelent minden vasárnap egy ív, kéthasábos negyedréiben; nyomtatott Emich és Eisenfelsnél, 1853. március 23-tól Lukács Lászlónál, 1850. 1–52 sz. 316 lap, 1851. 1–52 sz., 416 lap, 1852. 1–52 sz. 420 lap, 1853. 1–52 sz. 416 lap.¹⁹ 1850. októberben szétküldetett a pesti postán egy-egy számából 2300 példány.

Szaklapok, melyek rendszeresen jelentek meg, a következők voltak

GAZDASÁGI LAPOK.²⁰ 1849 elejével Korizmic László mint kiadótulajdonos és szerkesztő indította meg, kinek folytatólagos vezérlete mellett 1851 óta Morócz István szerkeszté. Feladatukat – a mezőgazdasági érdekeket képviselni, fejleszteni, s egyetemes közgazdasági viszonyaink taglatára közlönként szolgálni – dicséretesen betölték. A Gazdasági Lapoknak nem volt ugyan ekkor azon politikai jelentőségük, mellyel egykor a Magyar Gazda bírt; de annyit elmondhatunk, hogy a gazdasági ügyeket derekasan képviselék, tudósítván a közönséget minden újabb fölfedezés, találmány s gazdasági eljárásról és ezek hasznavehetőségéről, értekezvén a gazdasági teendőkről hazánkban, s ismertetvén a gazdasági szakba vágó munkákat.

Megjelent hetenként egyszer másfél nagy negyedréitű íven, néha fametszetekkel ellátva; nyomtatta Lukács László. 1853-ban csinosabb alakban, nagyobb papiroson, kettő helyett három hasábot adtak.²¹ A gazdaközönség által tudományos és gyakorlati becsök miatt méltányos pártfogásban részesültek; az előfizetők száma 1849-ben 370, 1850-ben 430, 1851-ben 624, 1852-ben 778 és 1853-ban 862 volt.

HETILAP. GAZDÁSZATI, MŰIPARI ÉS KERESKEDELMI FOLYÓIRAT. Megindult 1852. október 2-án Tilsch János könyvárus kiadásában; Berde Áron tanár szerkesztette, a kolozsvári keresk. s iparkamra befolyása mellett. A kiadott programhoz híven tárgyalattak az anyagi érdekeinkkel szoros kapcsolatban levő napi kérdések, s amellett népszerűen, úgyhogy bármely néposztály haszonnal olvashatta. Egyik érdeme az, hogy több írónkat sikerült megszólalásra bírni, kik évek óta hallgattak. 1853. március 5-től kezdve engedély folytán szélesebb kört nyert, s a kereskedelmi, műipari és gazdasági cikkeken kívül történeti és szépirodalmiakat is hozott s tárcája az erdélyi társasélet és művészet mozgalmait élénk figyelemmel kíséré. Ekkor változatosság, tartalom és érdekességben nagy előmenetelt tett, oly lappá alakult, melyet nemcsak férfiak, de nők is lapozhattak. Ezen folyamatban számtalan köz- és magán gazdasági cikkel találkozunk, amelyeken nemcsak terjedelmes szakismeretség, hanem kitisztult hazafi érzelme is tükröződik. A szépirodalmi rovat kezelésénél mint főmunkatársak tevékeny részt vettek Kőváry László és Dósa Dániel.

Ezen szép igyekezet dacára, s jóllehet e lapnak már kezdetben 300 előfizetője volt, Erdélynek ekkoriban egyetlen magyar lapja csak tengődött. Megjelent hetenként egyszer szombaton, másfél íven negyedréten. 1853. júniussal alakját a politikai lapok formájára magas ívre változtató, s hetenként kétszer jelent meg egy-egy közép nagyságú fólió íven szerdán és szombaton. Ekkor címet is változtatott *Hetilap az iparvilág, tudomány, művészet és szépirodalom köréből*.²² I. év 1852. október–december 1–13. sz. 154 lap. 1853. január–június 1–31. sz. 346 lap. 1853. július–december 32–84. sz. 1212 lap. Nyomatott a rk. líc. könyvnyomó intézete betűivel Kolozsvárott.²³

IFJÚSÁG LAPJA. Gönczy Pál szerkesztő és Müller Emil kiadó indíták meg 1853. november 1-jén Pesten. A lap célja volt, mindkét nem levő ifjúságnak hasznos időtöltést szerezni, egyszersmind komolyabb olvasmányokhoz fokozatosan s észrevétlenül vezérelni, s ennél fogva közölt: 1) Adatokat és ismertetéseket a tudományok köréből, nevezetesen a természettudományok kedveltebb részletei által. 2) Helyiratokat és utazási képeket. 3) A történelem s életírások köréből választott egyes képek és részletezett eseményeket, melyeknek tárgyai és színezetei a gyenge ifjúságot érdeklik. 4) Fiatalkori jellemképeket, az erények vonzó és hibák ijesztő rajzait. 5) Beszélyeket és 6) Költeményeket, mindig a legszigorúbb tekintettel az erkölcsiségre és a növendék ifjúság kedélyére. 7) Utasításokat mulattató kézművekre, milyenek a vastag papírból készített munkák, könnyed esztergályozás, virágok ápolása kertben és ablakban, fanemesítés, ártatlan természeti és vegytani mutatványok. 8) Példákban előterjesztett atyai és anyai intések. 9) Kezet ügyesítő, szemet és eszt gyakorló játékok leírását. 10) Rejtvényeket az élet és tudomány köréből. Műmellékleteket hol játékszerű, hol leírások világosításul, s majd végre az ízlés nemesítéseül.

A derék szerkesztőn kívül többek közt Brassai és Lukács szakavatott műveikkel tűntek ki. Megjelent hetenként egyszer két íven kis nyolcadrétű csinos kiállításban; nyomtatta Müller Emil.²⁴

DEBRECZEN-NAGYVÁRADI ÉRTESÍTŐ. 1842-ben alapítva mint kereskedelmi híreket terjesztő lap Balla Károly szerkesztése alatt, egyszer hetenként kéthasábos negyedréten fél íven, megszakasztás nélkül megjelent; nyomtatott a város könyvnyomdájában.²⁵

BORSODI ÉRTESÍTŐ. Miskolcon Balajthy József szerkesztése alatt, 1852 újévtől kezdve mint heti folyóirat jelent meg, mely leginkább Borsod, s a vele határos megyék kereskedelmi érdekeit képvisel. Nem sokáig állhatott fenn, mert az akkori lapok nem tesznek felőle említést.

ARADI HIRDETMÉNYEK című hetilap jelent meg Schwester Ferenc kiadása, szerkesztése s nyomtatása alatt háromhasábos negyedréten fél íven 1852. júliustól.²⁶

Időszaki folyóiratok

MAGYAR EMLÉKLAPOK. TÖRTÉNETI ÉS SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY AZ UTOLSÓ FORRADALOM KORÁBÓL. Jelesb íróink közremunkálásával szerkeszté Szilágyi Sándor, kiadta Landerer és Heckenast 1850. március 8-tól július 9-ig.

A szerkesztő így szól előszavában az olvasóhoz: „És nekünk, kik itt vagyunk, azon magasztos tartozás jutott, feledtetni e hazával a közelmúltak miatti veszteséget, újra fölépíteni azt, mit irodalmunk terén a háborúk vihara lerombolt, – és ismét ápoló őrei lenni nemzeti létünk egyetlen palládiumának – édes hazai nyelvünknek. E hivatásnak nyitnak tért jelen füzetek a költészet és szépirodalom körében; – és ha összpontosítóul szolgálhatnak azon szellemsugárok, melyek ereje egy szebb jövő homályát eloszlatni képes: maradandó becset vívandottak ki. E füzetek egyik célja, összefüző kapcsul szolgálni a közelmúlt napok gyászemléke és derült jövőnk reménye közt.”

Szilágyi Sándor volt tehát a bátrabb kezdők egyike, ki a forradalom után kilépett az irodalom elhagyatott küzdfővenyére, s legnagyobb érdeme az, hogy az általa megindított Emléklapokban sikerült neki jobb tehetségű íróinkat felbátorítani, egyesíteni, s oly vállalatot létrehozni, mely irodalmunk bármely virágzó korszakának folyóirataival kiállhatta a versenyt. E folyóirat nem csupán azért volt érdekes, mert majdnem kizárólag a forradalomból merített tárgyakat hozott, de azért is, mert a benne megjelent dolgozatoknak nagyobb része valódi belbecssel bírt, szóval azon időkben sok szívnek és elmének volt vigasza az Emléklapok olvasása. Hiányzott azonban e vállalatban bizonyos összpontosító szellem, egység, összhangzás, mi az egésznek érdekes szint és maradandó becset adhatott volna. A szerkesztő szűk kört szabott a dolgozatoknak, forradalmi tárgyakra szorítkozáván. E téren kitűnt Sajó (Jókai) érdekes rajzaival; kivülről közreműködtek: A. ... (Arany), Berecz K., Bátor Miklós, Bernát G., Cs. A. (Csengery Antal), Csomaközi, Keled, Dósa D., Felsőbányai, Gyulai P., Ilma, Imrefi (Vahot Imre), Karádfy, Kelemér, Kopasz László, K...y L. (Kuthy Lajos), M. K.-t a (Madarassy Klotilda), Mentovich F., Obernyik, Orion, Pájer, Petőfi S., Ráthkay O., Ráthkay M., Szilágyi S., Sz. K. (Szász Károly), Temes Tibor, Tóth Endre, Tóth K., T. (Tompá), Vandor (Szász Károly), Zalánczy és Zalár. A verses költemények csaknem mind dicsérettel említendők, s a gyűjteménynek valódi gyöngyeit teszik, mind a bennök kifejezett hazafiúi indulatnál, mind költői alaknál fogva.

A Magyar Emléklapok II. folyamát Szilágyi Sándor maga adta ki, ennek első füzetét július elején a városi kapitányság lefoglalván, a többi füzetek meglevő példányai is Pesten a könyvtáros boltokban összeszedettek s elkoboztattak. Ekkor Szilágyi Sándor vállalatának új nevet adott s azt *Magyar Írók Füzetei* cím alatt július és augusztus hónapokban folytatta, azonban három füzetnél több nem jelenhetett meg, mert a 4. füzet elkoboztatván, a vállalat végképp betiltatott. A fent említettekén kívül írtak bele: Anda, Kovács Ágoston, Kőváry, Lauka és Pum János. Ezen gyűjteményből nőtte ki magát a *Pesti Röpívek* hetilap (lásd fentebb).

Megjelentek a Magyar Emléklapok öt éves, időhöz nem kötött füzetekben, nagy nyolcadrétben (I. folyam 1–6. füzete 484 lap); nyomtatta Landerer és Heckenast²⁷ (a II. folyam első füzete 80 lap). Nem ily díszes kiállítással jelent meg Kozma Vazul nyomdájában *A Magyar Írók Füzetei*, *Magyar Írók Albuma* külön címmel is megjelent később.²⁸

REMÉNY. A MAGYAR SZÉPIRODALOM ÉS MŰVÉSZET ÉRDEKÉBEN. A jelesebb magyar írók közremunkálásával kiadta és szerkeszté Vahot Imre 1851-ben Pesten. A másik félévben Jókai Mór mint szerkesztőtárs csatlakozott e vállalathoz. Fő célja volt „isméti fölvirulás reményével kecsegtető nemzeti irodalmunk ügyét tiszta magyar szellemben és irányban előmozdítani”. Megindult 1851. februárral. Minden füzetben állandó rovat nyitott az élet, irodalom és művészet; különösen Nemzeti Színházunk jelentősebb mozgalmait fölött.

Beszélyeket, életképeket, humorisztikai cikkeket írtak e füzetekbe: Jodok, Jókai, Jósika, Kőváry László, Kuthy, Lauka, Madarassy Klotilda, Nyiri Józsa, Obernyik, Pap Zsiga és Vas Gereben; költeményeket: Arany, Baróti Szabó Dávid, Bérczy Károly, Benőfi Soma, Eötvös

József br., Erdélyi János, Gyulai, Lauka, Lévay, Losonczy, Nyiri Józsa, Petőfi Sándor hátrahagyott költeményeiből, Sujánszki, Szász Károly, Szathmáry Károly, Szathmáry Pál, Székács József, Szelestey L., Tompa, Tóth Endre, Tóth Kálmán, Vachott Sándor és Zalár; vegyes cikkeket: Atádi Vilmos, Erdélyi János, Kőváry, Nagy Iván, Szemere Pál, Szilágyi Sándor, Szilassi Géza, Vahot Imre és Zólyomi. Az előfizetők száma 6–700 volt. Ezen füzetek részint pártoláshiány, részint a rendőri cenzúra szigora miatt idejekorán megszűntek azon év decemberében.

Megjelent a Remény négy íves, legnagyobb nyolcadrétű, zöld borítékkal ellátott, havi füzetekben, többnyire Barabás által készült arc-, divat- s egyéb képekkel; nyomtatott Eisenfels és Emich nyomdájában.²⁹ A 12. füzetrel azon év végén megszűnt.

FIATALSÁG BARÁTJA. Magyar ifjaknak mulattató olvasmányul ajánlja Brassai Samu szerkesztő. Tartalma a tervrajz szerint: 1. Elbeszélések. 2. Gyermekszínjátékok. 3. Történeti elbeszélések. 4. Ismertetések a természetvilágból. 5. Ismertetések az iparvilágból, találmányok, felfedezések. 6. Versek. 7. Rejtvények az élet és tudomány köréből. 8. Számvetési és földmérési feladatok. 9. Történeti és földtani leírások képekkel. 10. Terécselő szoba. 11. Napok nevezetességei, jelesen hazánk történeteire vonatkozólag. 12. Gyermekjátékok és időtöltések mintákkal. 13. Gyermekeletet jellemző képek. 14. Rajzminták. 15. Hímzések, más női munkák mintái, ruhaszabási minták. – A szerkesztőn kívül írták a füzeteket: Arany János, De la Teste Gyula, Győri Vilmos, Gyulai, Kádár Pál, Lőrincz Andor, Sükei Károly, Vég Andor. E folyóirat minden jelessége mellett sem tarthatá fenn magát.

Megjelent két íves, borítékozott nyolcadrét füzetekben; havonként egy füzet ígértetett, az első 1851. április 20-án, az utolsó október 6-án jelent meg; nyomtatta Lukács László Pesten, 192 lap.³⁰

A FALU KÖNYVE, A NÉP HASZNÁLATÁRA. Szerkesztő Vas Gereben, kiadó Emich Gusztáv. A szerkesztő szavaival adjuk a lap előrajzát. „Mindenekelőtt akarjuk, 1. hogy a volt földesúr és jobbágy között legyen meg a béke, hogy vak indulatoskodás helyett legyen meg az egyetértés és a szorgalmatlanság miatt ne menjen veszendőbe a föld, melynek gyümölcsét az isten az emberi munkásságnak szánta. 2. Tapasztalásból tudván, hogy az újabb bírósági eljárásokat nem ösmervén a nép, lelketlen csalók által utolsó filléréből is megfosztatik, ezért a Szegény ember prókátora című rovat alatt sorban elmondjuk, hogy mindenféle tárgyban hová kell fordulni. 3. A természet titkait iparkodunk megmagyarázni, hogy a sok esetlen hazugságnak elejét vegyük. 4. Mulattató tárgyakat is adunk, mert néha az is elkél a munkás ember körül. 5. Minden füzetben legalább egy verset is adunk. Ez az, amit akarunk! sem többet, sem kevesebbet.” Úgy látszott, hogy a szerkesztő és társa Atádi Vilmos, melegséggel viselték szívökön népünk sorsát; hogy annak szükségei szerint és nyelvén tudtak beszélni. Mindazáltal a népies folyóirat nem tarthatta magát sokáig.

Megjelent havonként kétszer, két íves füzetekben, nagy nyolcadrétben; az első füzet 1851. február 10-én a 12. július végén; az új folyam 12. füzetével, mely ugyanazon év végével küldetett szét, a vállalat megszűnt.³¹ Nyomatott Emich Gusztávnál Pesten.

FALUSI ESTÉK.³² Szerkeszté Vas Gereben. Pártfogók: gr. Andrassy Manó, br. Kemény Zsigmond, Kazinczy Gábor, Ürményi József; kiadók: Landerer és Heckenast. A *Falusi Esték* célul tűzvén magoknak a népnek műveltségben legalsóbb osztályát hasznos olvasmánnyal ellátni, s benne az olvasás iránt általában kedvet ébreszteni, a szépirodalmi folyóiratok közé tartoztak, nemcsak mivel nagyobbára valóságos szépirodalmi műveket tartalmaztak, de mivel a népszerű előadás magában véve is mint népszerű, bármi tárgyra alkalmaztassék, szépműtani alaknak tekintendő. Népszerű elbeszéléseket s ismertetésekét írtak Atádi Vilmos, Boros Antal, Erdélyi János, Kerkápolyi, dr. Joachim, Pencz Miklós, Vas Gereben; költeményeket: Arany János, Jenevai László, Pap Gábor, Pompéry János, Szász Károly, Tóth Kálmán, Tóth Endre és Zalár.³³

E folyóirat megszüntét méltán fájlalta az akkori közönség, de – mint az akkori lapok írják – több okból vonta meg csakhamar tömeges pártolását, nevezetesen a szerkesztő csak mintegy kívülről és felületesen fogta fel a kitűzött célt. A népszerű előadás lényegét vastag kifejezésekbe s bizonyos úrias leereszkedésbe helyeztette, nem pedig a felvilágosítandó osztály lelki szükségeinek s még kevésbé a fejtegetés alá vett tárgyaknak kellő ismeretébe. A füzetek is késedelmesen következtek egymásután.

Megjelentek a Falusi Esték öt íves, nyolcadrétű füzetekben, melyek elseje 1853. április végén 1–80 lap; a 2. szeptemberben 80–160 lap, a 3. és 4. (utolsó) csak a következő évben jelent meg 160–320 lap; nyomtatott Landerer és Heckenastnál, a szövegbe nyomott igen sikerült fametszetekkel; kiállítása igen csinos volt. Az előfizetők száma 7–8000-et meghaladta.

MAGYAR ACADEMIAI ÉRTESÍTŐ. Az Akadémia rendeletéből kiadta Toldy Ferenc titoknok mint felelős szerkesztő Pesten. Keletkezett 1841-ben. Magában foglalta a MTA üléseinek sorozatát, s egyes működő tagok értekezéseit, nevezetesen 1850–1853-ban Bitnitz, Bornemisza János, Czuczor, Érdy, Fogarassy, Gebhardt, Gyóry Sándor, Hetényi János, Horváth Cyrill, Hunfalvy Pál, Jerney, Kállay Ferenc, Karvassy, Lugossy, Mátray, Nagy Iván, Nendtvich Károly, Pauler, Petényi, Podhradszky, Repiczky, Szilágyi István, Szilassy, Szontagh, Toldy, Vallas és Wenzeltől.

Megjelent évenként hat füzet nagy nyolcadrétben, kőre írt táblával; nyomtatta Emich Gusztáv 1850: 399 lap, 1851: 402 lap, 1852: 349 lap, 1853: 374 lap.³⁴

ÚJ MAGYAR MÚZEUM. Kiadták a MTA több tagjai; felelős s tulajdonos szerkesztő Toldy Ferenc, kiadótárs: Pauler Tivadar. Tudományos haviirat.

Elsőben ugyan a régi magyarok eredeti lakhelye kutatása fölötti meddő vitatkozások s csupán szaktudósokat érdeklő értekezések találtak e folyóiratban helyet; később azonban már életrehatóbb értekezéseket is közölt s irodalmunkat egész kiterjedésében rövid, de velős kritikai észrevételekkel kísérelte. A magyar történetet érdeklő számos becses dolgozatai mindenkor tiszteletben fognak tartatni. Azon tudós férfiak, kik dolgozataikkal az *Új Magyar Múzeumot* 1850–1853-ban ellátták, a következők: Bartal György, Brassai Sámuel, Császár Ferenc, Czech János, Czuczor Gergely, Dorner József, Érdy János, Fabriczy Sámuel, Garády András, Greguss Ágost, Hornyik János, Hunfalvy János, Hunfalvy Pál, Ipolyi Arnold, Jerney János, Karcsay G., Karvassy Ágoston, Kazinczy Gábor, Konek Sándor, Kriza János, Lonkay Antal, br. Mednyánszky Dénes, káli Nagy Elek, Nagy Iván, Nendtvich Károly, Palugyai Imre, Pauler Tivadar, Paur Iván, Podhradzky József, Ráth Károly, Repiczky János, Révész Imre, Sebők Ferenc Arkád, Szabó István, Szabó Károly, Szathmáry Károly, Székács József, Szenczy Imre, Szontagh Gusztáv, Szilágyi István, Szilágyi Sándor, Szilassy János, Szlemenics Pál, Szvorényi József, Tárkányi Béla, Tóth Lőrinc, Vass József és Wenzel Gusztáv.

Megjelent az *Új Magyar Múzeum* havonként egyszer 3–4, a hivatalos közlönnel (Magyar Academiai Értesítő) együtt 6 ívnyi nyolcadrétű füzetekben.³⁵ Nyomatott Emichnél 1850–51: 12 füzet 700 lap, 1851–52: 15 füzet 880 lap.³⁶ 1853: 12 füzet 640 lap. Az előfizetők száma 1850-ben, midőn megindult 183 volt.

MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY KÉPEKBEŰ, TÖRTÉNETI NÉP-, FÖLD- ÉS TERMÉSZETRAJZI VÁLLALAT. Kiadták és szerkeszték Kubinyi Ferenc és Vahot Imre. E vállalat célja volt, Magyarország statisztikai, geográfiai, történeti, természet- és régiségtani, népismereti, tudományos, művészeti s általában mindenféle közérdekű nevezetességeit, ritkaságait hű leírások és képek által megismertetni. Számos becses ismertetést, helyi rajzot és új adatokat tartalmazott.

Megjelent 1853-ban időhöz nem szabott két kötet nagy negyedréten, nyomtatta Pesten Emich Gusztáv; I. kötet 132 lap (264 szeptet), II. kötet 162 lap (324 szeptet) számos fametszettel, szövegbe nyomott ábrákkal, fekete és színezett könyomatú képekkel. Az első két

kötetbe ismertető cikkeket írtak: Biaczovszky Domonkos, Brassai, Dálnoki Barna, dr. Érdy János, Garády, Jókai, Kelecsényi József, Kis Gábor, Kolonics Antal, Korizmics László, dr. Kovács Gyula, Kőváry László, Kubinyi Agoston, Repicky János, Szilágyi Sándor, dr. Tormay és Vahot Imre; költeményeket: Petőfi (hátrahagyott verseiből), Szöllősi Benő és Tompa; humoreszket írt Bernát Gáspár. A képeket rajzolták: Balog, Grimm Rudolf, Jókai Mór, Kammerlohr, Klimkovics és Varsányi János (ez nagyobb részét); kőbe metszették Rohn és Grimm, acélba Tyroler és Fuchsthaler, fába Riedel és Mihalicovics.³⁷ Az első kötet 1854-ben 2. kiadásban jelent meg.

*

1850–1853-ban megjelent lapjaink technikai kiállítása, az előbbiekhez hasonlítva, haladást mutat. Politikai lapjaink rendszeren, ünnep utáni napot kivéve, naponként jelentek meg, s míg ezelőtt csak az egy Respublika járt pár hétig négyhasábú íven, forradalom utáni politikai magyar lapjaink hasábozását s rétvét tekintve, mindinkább terjedelmesbek lettek, így a Pesti Napló 1851-től, Magyar Hírlap 1852-től, s után a Budapesti Hírlap 1853-tól kezdve négyszer hasábozott nagyobb s nagyobb íven jelentek meg. Legnagyobb alakot vett fel 1853. júliustól a Pesti Napló, mely 20½ hüvelyk magas és 14½ hüvelyk széles ívréten adatott ki, jóllehet nagysága a Kossuth Hírlapját csak fél hüvelykkel haladta felül, de tömött nyomtatást s rétvét tekintve legnagyobb hírlap volt akkor az egész ausztriai birodalomban. A kiállítás mind a nyomtatást, mind a papiros finomságát tekintve, minden igényt kielégíthetett. Különösen kiváltak divatlapjaink közül a Délibáb és Divatcsarnok, melyek szalonaink díszére is váltak. A nyomtatás gyorsaságát elősegélte a gőzsajtó behozatala, melyet 1852. októbertől Lukács László alkalmazott először nyomdájában Pesten.

A beltartalomra nézve, mint a körülmények engedék, lapjaink szellemileg is sokat hatottak a nemzetre; a tudományos és szépirodalmi tárca ekkor vétetett fel rendszeren politikai lapjainknál, szépirodalmi s divatlapjaink némelyike az enciklopédikus irányt követte, ezek később képeslappá alakulván, az enciklopédikus képeslapoknak úttörőül szolgáltak; az Új Magyar Múzeum a szemleirodalmat kezdte megalapítani; rendszeres vidéki lapjaink ekkor még nem léteztek, szaklapjaink pedig csak igen szegényül voltak képviselve. Általában az ügyekezett és törekvés mindenütt mutatkozott, hanem annál kevésbé a közönség részéről való pártolás; mert pl. Erdélyben alig tarthatá fenn magát egyetlen egy magyar lap, 1852. július–szeptemberben pedig egy magyar lap sem jelent meg Erdélyben.

1850. októberben a pesti postán 6631 példányban jártak a magyar lapok vidékre (Magyar Hírlap 1722, Pesti Napló 666, Hölgyfutár 403, Pesti Röpívek 260, Religio 850, Katholikus Néplap 2300, Gazdasági Lapok 430 példányban); míg 1842. novemberben 9551, 1848-ban ugyanazon hóban ugyanott 19.478 példányban küldettek szét a magyar lapok vidékre. 1852. ősszel az összes magyar lapok előfizetőinek száma nem ment többre 5800-nál; 1853. első negyedében Buda-Pesten 10 magyar lap forgott a közönség kezén melyek közül 5 divat és szépirodalmi, 2 vallási, 1 szaklap, valamennyinek összesen volt 8700 előfizetője, mely szám azonban napról napra láthatólag emelkedett. (Ebből a Religio, Katholikus Néplap és Gazdasági Lapokra összesen 4000 előfizető esik.)

A francia politikai lapok 1853. végén 150 ezer példányban jelentek meg. Tegyük fel, hogy ebből egyharmada külföldre ment, maradt még az országban 100 ezer példány. Ha ismét Franciaország népességét túlságosan 50 millióra tesszük, jut egy millióra 2000 példány újság, s e kalkuláció szerint 8 millió embernek, mint amennyi ekkor a birodalomban magyar nyelven olvasott, összesen legalább 16 ezer példányban kellett volna tartani a magyar politikai lapokat, mit annál inkább várhattunk volna, mert a forradalom alatt politikai lapjaink már is húszezernél több példányban jelentek meg, holott 1853. végén az előfizetések száma a magyar politikai lapokra alig ment négyezerre. Bármint vesszük a dolgot, a napi sajtó terjedelme

egyenes arányban áll a civilizáció, a polgári fejlettség emelkedésével. Az amerikai, angol, francia, német, olasz egymásután következnek. Tehetünk mi róla, hogy a magyar még ekkor egyikkel sem vágyott mérközni?

Fentebb csak a magyar lapokat részleteztük, ha azonban valamennyit számba vesszük, akkor a fentebbi adatok szerint 1850–1853-ban Magyar- s Erdélyországban és a hozzákapcsolt részekben következő hírlapok és folyóiratok léteztek, a megjelenési időfolyam kitételével:

A) *Magyar nyelven, politikai lapok*: 1./ Figyelmező (1850. január); 2./ Magyar Hírlap (1849. november 15. – 1852); 3./ Pesti Napló (1850. március 9. – 1853); 4./ Kolozsvári Lap (1850. január 2. – 1852. június); 5./ Budapesti Hírlap (1853); 6./ Magyar Menekültek (1854). – *Szépirodalmi lapok*: 7./ Hölgyfutár (1849. november 15. – 1853); 8./ Csokonai Lapok (1850. július 3. – október 15.); 9./ Pesti Röpívek (1850. október 6. – december 8.); 10./ Értesítő (1852. február 3. – 1852. április); 11./ Budapesti Viszhang (1852. május 1. – 1853); 12./ Családi Lapok (1852. április 15. – 1853); 13./ Szépirodalmi Lapok (1853. január 2. – június); 14./ Délibáb (1853. január–december); 15./ Divatcsarnok (1853. április 3. – december). – *Egyházi lapok*: 16./ Religio (1849. július 1. – 1853); 17./ Katholikus Néplap (1848. július – 1853). – *Szaklapok*: 18./ Gazdasági Lapok (1849–1853); 19./ Hetilap (1852. október 2. – 1853); 20./ Ifjúság Lapja (1853. június 2. – december 31.). – *Vegyes lapok*: 21./ Népbarát (1850); 22./ Napi Tudósító (1853. június 2. – december 31.); 23./ Debreczen-Nagyváradai Értesítő (1842–1853); 24./ Borsodi Értesítő (1852); 25./ Aradi Hirdetmények (1852. július – 1853). – *Folyóiratok*: 26./ Magyar Emléklapok (1850. március 8. – július 9.); 27./ Magyar Írók Füzetei (1850. július–augusztus); 28./ Remény (1851. február–december); 29./ Fiatalság Barátja (1851. április 20. – október); 30./ A Falu Könyve (1851. február 10. – december); 31./ Falusi Esték (1853. április–december); 32./ Magyar Academiai Értesítő (1841–1853); 33./ Új Magyar Múzeum (1850. október – 1853); 34./ Magyarország és Erdélyország képekben (1853).

B) *Német nyelven, politikai lapok*: 35./ Pressburger Zeitung, (1764. július 14. – 1853); 36./ Der Siebenbürger Bote (1786–1853); 37./ K. k. priv. Agramer Zeitung (1826–1853); 38./ Pester Zeitung (1845–1849); 39./ Allgemeine Zeitung von und für Ungarn (1849. szeptember – 1850. december); 40./ Kronstädter Zeitung (1849. március 26. – 1853); 41./ Der Spiegel (1828–1852); 42./ Pester Morgenblatt (1850. február 2. – december); 43./ Südslavische Zeitung (1849 – 1852. június); 44./ Oberungarische Zeitung (1852. január 1. – február 18.); 45./ Temeswarer Zeitung (1852. január 15. – 1853). – *Szépirodalmi lapok*: 46./ Luna (1826–1853); 47./ Der Satellit (1840–1853); 48./ Der Schmetterling (1833–1850); 49./ Pester Sonntagsblatt (1853. november–december); 50./ Euphrosine (1851); 51./ Unterhaltungsblätter (1852. július– december). – *Vegyes lapok*: 52./ Transilvania (1839–1853); 53./ Pester Wochenblatt (1850. július–szeptember); 54./ Bürger-und Bauernfreund (1850. július–december); 55./ Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde (1850. szeptember 1. – 1853); 56./ Pester Localblatt (1850. szeptember 1. – 1853); 57./ Pester Post (1853. január–december); 58./ Banater Telegraph (1851–1852); 59./ Oedenburger Stadt und Landbote (1850. február 2. – 1851. február 15.); 60./ Grenzbote (1853. január 16. – június); 61./ Der Katholische Christ (1848. július – 1853); 62./ Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn (1850. július – 1853); 63./ Zeitschrift für Ungarns Industrie (1850. július 1. – szeptember); 64./ Der Siebenbürger Volksfreund (1850); 65./ Pest-Ofner Mercantil-Correspondenz (1850. január 15. – 1853); 66./ Handels- und Mercantilberichte von und für Ungarn (1850. március–augusztus); 67./ Pester Kundschafts- und Auctions-Blatt (1789-től),³⁸ 68./ Kaschau-Eperieser Kundschafts-Blatt (1839–1853); 69./ Arader Anzeiger (1852. július 1. – 1853); 70./ Arader Kundmachungen (1848–1853); 71./ Temeswarer Anzeiger (1849. szeptember 1. – 1853); 72./ Gross-Becskereker Wochenblatt (1850–1853). – *Folyóiratok*: 73./ Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften (1850–1853); 74./

Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde (1850–1853); 75./ Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denkwürdigkeiten Siebenbürgens (1853); 76./ Monatsblatt der Landwirthschaftlichen Gesellschaft in Agram (1852); 77./ Landes-Regierungsblatt für das Königreich Ungarn (1850. február 15. – 1853); 78./ Landes-Regierungsblatt für die Serbische-Wojwodschafft und das Temeser Banat (1850–1853); 79./ Landes-Regierungsblatt für Siebenbürgen (1850. április 1. – 1853); 80./ Polizei-Anzeiger (Pest; 1850. február – 1853); 81./ Polizei-Anzeiger (Pozsony; 1852. augusztus – 1858); 83./ Polizei-Anzeiger (Zágráb; 1852–1853).

C) *Szláv nyelven, politikai lapok*: 84./ Narodne Novine (1836–1853); 85./ Napredak (1848. december – 1849. június); 86./ Slovenski Jug (1848. október – 1849. szeptember, 1850. január); 87./ Jugoszlavenske Novine (1850. április 8. – június); 88./ Pozornik (1849. július – 1850. december); 89./ Szvetovid (1853. július – november 15.); 90./ Szerbszki Dnevnik (1852–1853); 91./ Glasnik Dalmatinski (1850–1853). – *Vegyesek*: 92./ Katolicke Novini (1850–1853); 93./ Cirill a Method (1850. július – 1853); 94./ Slovenskje pohradi (1846–1847, 1851. április 15. – 1853); 95./ Danicza (1845–1853); 96./ Sednica (1851); 97./ Jezsna pesela (1852); 98./ Neven (1853); 99./ Katolicki Zagrabocki List (1850–1853); 100./ Goszpodarszke Nowine (1853); 101./ Pravnik (1853). – *Folyóiratok*: 102./ Serbskij Letopisi (1824-től); 103./ Kolo (1853); 104./ Déli szláv történetek tára (1853).

D) *Oláh nyelven, politikai lapok*: 105./ Gazet'a Transilvaniei (1838–1853); 106./ Telegraful Roman (1853. január 15. – 1853). – *Vegyesek*: 107./ Foaia pentru minte Amma si Literatura (1838–1853).

E) *Olasz nyelven, politikai lapok*: 108./ Gazeta di Zara (1850); 109./ Osservatore Dalmatico (1850–1853).

Az 1801-től 1853-ig megjelent lapok és folyóiratok szám szerinti kimutatása következő: 1848 és 49-ben megjelent: magyar 75, német 55, szláv 17, oláh 3, francia 2, összesen 152.

1850–1853-ig megjelent magyar 34, német 49, szláv 21, oláh 3, olasz 2, összesen 109.

1801–1849-ig megjelent magyar 160, német 83, szláv 27, oláh 4, olasz 2, francia 2, latin 6, összesen 284; ehhez hozzáadva az 1850–1853-ban újonnan keletkezett lapokat és folyóiratokat: magyar 26, német 31, szláv 15, oláh 1, olasz 2, összesen 75; 1801–1853 végéig megjelent magyar 186, német 114, szláv 42, oláh 5, olasz 4, francia 2, latin 6; ez időközben megjelent lapok és folyóiratok összes száma 359.³⁹

-
- ¹ Forrás: Vasárnapi Újság, 1866. 43. sz. pp. 519–521., 44. sz. pp. 530–531., 45. sz. pp. 543–544., 46. sz. pp. 561–562., 47. sz. pp. 574–575., 48. sz. pp. 583–584.
- ² Előfizetési díja fél évre helyben 8 frt, vidéken 10 frt volt p. p.
- ³ Előfizetési díja fél évre helyben 8 frt, vidéken 9 frt 15 kr, mely az 1851. január 1-jével életbe lépett postabélyeg miatt 10 frt-ra emeltetett.
- ⁴ Alcím: Melléklap a Budapesti Hírlap 128, 132, 135, 138, 144-150. számához (– *a szerk. megj.*)
- ⁵ A főlap előfizetési díja magán fél évre helyben 8 frt, vidéken 10 frt, a Napi Tudósító magában csak helybelieknek adatott ki fél évre 3 frt-ért p. p.
- ⁶ Összesen hat szám jelent meg 1853 októberétől (– *a szerk. megj.*)
- ⁷ Pesti Napló 1850. sz. pt. 3. 150. sz.
- ⁸ Félévi előfizetési díja helyben 7 frt vidéken 8 frt 30 kr, 1851-től 9 frt p. p.
- ⁹ Előfizetési ára fél évre helyben 5 frt, vidéken 5 frt 45 kr volt p. p.
- ¹⁰ Előfizetési díja negyedévre helyben 3 frt, postán 4 frt volt p. p.
- ¹¹ előfizetési díja 2 óra helyben 2 frt 20 kr, vidéken 2 frt 40 kr volt p. p.
- ¹² Előfizetési ára fél évre helyben 6 frt, vidéken 7 frt, 1853-ban 6 frt 30 kr, illetőleg 7 frt 30 kr volt p. p.
- ¹³ Előfizetési díja fél évre helyben 3 frt 30 kr vidéken 4 frt, borítékkal 4 frt 30 kr volt p. p.
További szakirodalmi forrásként Szinnyi folyóiratrepertóriumában az alábbi bibliográfiai tételeket jelölte meg: *Családi lapok*: Reményeink. Tisztelt olvasóinkhoz. Klezso József. (Családi Lapok, 1852. I. 1. II. 2.) – Olvasóinkhoz. Klezso J. (Uo., 1853. I. 1.) – Nyilatkozat a »Cs. L.« ügyében. Ney Ferencz. (Pesti Napló, 1853. 1132.) – Vezérszó. A szerkesztő. (Családi Lapok, 1854. I. 1.) – Szerkesztői búcsúszó. Ney. (Uo., 1855. II. 6.) – Visszontlátásul. Klezso József. (Uo., 1855. II. 7.) – Előfizetési hirdetés. (Uo., 1855. II. 10.) – Fölvívás előfizetésre. (Uo., 1856. II. 38.) – A »Családi Lapok« jövője. Somogyi Károly. (Uo., 1857. II. 26.) – A »Családi Lapok« ügyében. Somogyi Károly. (Uo., 1857. 297.) – A »Családi Lapok« jövője. Pest, decz. 16. 1857. Somogyi Károly (Magyar Sajtó, 1857. 297.)
- ¹⁴ Előfizetési díja fél évre helyben 5 frt, postán küldve 6 frt, divatképekkel 6 frt 40 kr, illetőleg 7 frt 40 kr volt pp.
- ¹⁵ Félévi előfizetési díja helyben 6 frt, vidéken 7 frt 36 kr volt p. p.
- ¹⁶ Félévi ára helyben 7 frt, postán 7 frt 40 kr volt p. p.
- ¹⁷ Alcíme kezdetben: Katholikus Politico-Egyházi és Irodalmi Lap (– *a szerk. megj.*)
- ¹⁸ Előfizetési díja fél évre helyben 5 frt, postán 6 frt p. p.
- ¹⁹ Előfizetési díja fél évre helyben 1 frt, postán 1 frt 20 kr volt p. p.
- ²⁰ Alcím: A Magyar Gazdasági Egyesület Közlönye (– *a szerk. megj.*)
- ²¹ Előfizetési díja fél évre 5 frt volt pp.
- ²² Pontosabb cím: Gazdászati, műipari és kereskedelmi folyóirat az ipar-világ, tudomány, művészet s szépirodalom köréből (– *a szerk. megj.*)
- ²³ Félévi ára helyben 4 frt, vidéken 4 frt 40 kr volt p. p.
- ²⁴ Félévi ára helyben 4 frt 30 kr, postán 5 frt volt p. p.
- ²⁵ Félévi ára helyben 3 frt 20 kr, vidéken 5 frt volt p. p.
- ²⁶ Félévi ára helyben 1 frt 26 kr, postán küldve 2 frt volt p. p.
- ²⁷ Hat füzet előfizetési ára helyben 3 frt, postán 3 frt, 36 kr volt p. p.
- ²⁸ 2 frt-ért árultatott 1–3. füzet 240 lap.
- ²⁹ Hat füzetnek előfizetési ára helyben 3 frt, vidéken 4 frt volt p. p.
- ³⁰ A hat füzet előfizetési ára helyben 1 frt 30 kr, postai szétküldéssel 1 frt 50 kr, egyes füzet ára 20 kr volt p. p.
- ³¹ 12 füzet előfizetési ára helyben 2 frt 30 kr, postán 3 frt volt p. p.

³² Alcim: Mulattató és ismeretterjesztő képes folyóirat a nép számára (– *a szerk. megj.*)

³³ A program szerint ívenként 50 és 60 pfirt-tal jutalmazott munkák felvétele három bíráló szavazatától függött volna, azonban úgy látszik, e feltétel nem követetett. A programban hirdetett 6 pfirt-tal honorálandó nagyobb költői művet Tóth Kálmán írta.

Az egyéves folyam előfizetési ára 2 frt volt váltóba 48 kr p. p.

³⁴ Évi folyam ára 2 frt volt p. p.

³⁵ Évi folyam előfizetési díja 6 frt volt p.p.

³⁶ Ennek ára 7 frt 30 kr volt p. p.

³⁷ Két kötet előfizetési díja 5 frt, postán bérmentesen küldve 6 frt, egyes kötet bolti ára 4 frt volt p. p.

³⁸ Az 1986-ban megjelent sajtóbibliográfia szerint 1857 decemberéig jelent meg (v. ö. V. Busa Margit: Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849. I/1. köt. Bp., 1986. p. 222.)

³⁹ E cikksorozat eddigi rendszerénél fogva most a hazai nemmagyar lapok részletes elősorolása következne. Azonban a rendelkezésünkre álló térrel gazdálkodni kényszerülve, a közlő úr szíves engedelmeiből a német, szláv stb. lapok teljes jegyzékét ezúttal mellőzzük, s célunkra nézve elegendőnek tartjuk, azok névszerinti rövid fölemlítését a jelen „Átnézet”-ben. Szinnyi úr nagybecsű dolgozata később úgyis önállóan és teljességben fog megjelenni. Szerk.